

JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI REFERITOARE LA VACCINARE

Lect. univ. dr., proc. Răzvan Horațiu RADU
Facultatea de Drept
Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași

Abstract

The study addresses ECHR case law on vaccination. From the perspective of the Strasbourg court, voluntary or compulsory vaccination is analyzed, in principle, as an interference with the right to respect for private life provided by art. 8 of the Convention. In order to comply with the European Convention on Human Rights, such a measure must have a legal basis in national law, pursue a legitimate aim, be necessary and proportionate.

Keywords: *vaccination, SARS-CoV-2, right to private life, compulsory vaccination, public health.*

I. Considerații introductive

Epidemia SARS-CoV-2 cu care se confruntă omenirea de la începutul anului 2020 a fost declarată de Organizația Mondială a Sănătății ca fiind pandemie încă de la 11 martie 2020, având în vedere „nivelul alarmant de răspândire și severitate”. Totodată, directorul general al Organizației a solicitat statelor lumii să ia „măsuri urgente și agresive” și să adopte „strategii cuprinzătoare pentru prevenirea infecțiilor, salvarea de vieți și minimizarea impactului”¹.

Confruntate deja cu efectele devastatoare ale epidemiei care a afectat toate sectoarele societății, statele au fost nevoite să ia o serie de măsuri radicale. Aceste măsuri au generat numeroase dezbateri și dileme legate de respectarea drepturilor omului în special datorită faptului că autoritățile au fost nevoite să ia o serie de măsuri restrictive pentru combaterea pandemiei. Dat fiind că opinia publică este

¹ A se vedea <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/interactive-timeline#!>

puternic divizată, indiferent de modalitatea de abordare a temei, inevitabil discuția despre soluții și măsurile luate de autorități se desfășoară în jurul noțiunii de drepturi fundamentale. Dacă la izbucnirea pandemiei, aceste dezbateri aveau în vedere restricțiile autorităților justificate de necesitatea protejării vieții și a sănătății publice pentru a împiedica răspândirea bolii, ulterior s-au adăugat și alte teme precum tratamentele administrate și respectarea aferentă a drepturilor omului². În acest sens poate fi exemplificat și momentul apariției unuia sau mai multor vaccini cu rol în prevenirea răspândirii virusului și a obținerii imunității de grup, care a dus la deschiderea unui nou cadru de discuții referitor la obligativitatea vaccinării și a restricțiilor sau sancțiunilor la care sunt supuse persoanele care refuză administrarea vaccinului.

În ceea ce privește manifestarea acestor provocări la nivelul continentului european, era inevitabil ca aceste dezbateri să nu ajungă și în fața Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) care a fost sesizată cu numeroase plângeri ce vizau drepturile și libertățile persoanei afectate de pandemie și reacția autorităților în fața acestora³. Totuși, parte din aceste probleme ridicate în fața instanței de la Strasbourg, precum vaccinarea, au mai fost analizate de organismele de la Strasbourg încă din anii 70, chiar dacă în cu totul alte contexte sanitare și în cu totul altă dimensiune, ținând cont de nivelul global al actualei provocări. Jurisprudența dezvoltată până în acest moment pe acest subiect, deși nu este una consistentă, oferă totuși numeroase repere pentru a sprijini măsurile autorităților. Mai întâi aspectele sesizate privind vaccinarea au făcut obiectul analizei fostei Comisii a Drepturilor Omului care le-a respins, fără a sesiza Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Ulterior, după modificarea arhitecturii Curții, aceasta a fost sesizată direct printr-o serie de plângeri referitoare la măsurile autorităților naționale referitoare la vaccinare.

Acest studiu își propune să analizeze jurisprudența CEDO în materia vaccinării așa cum s-a cristalizat de-a lungul anilor, să intuiască evoluțiile jurisprudențiale ulterioare legate de epidemia SARS-CoV-2 și să evidențieze o serie de criterii ce trebuie luate în considerare de autoritățile naționale când elaborează politici în acest domeniu, îndeosebi în cazul vaccinării obligatorii.

² Pentru mai multe detalii, a se vedea <https://revista.universuljuridic.ro/derogarea-de-la-dispozitiile-conventiei-pentru-apararea-drepturilor-omului-si-libertatilor-fundamentale-caz-de-stare-de-urgenta/>, Răzvan Horațiu Radu, *Derogarea de la dispozițiile Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale în caz de stare de urgență*, Revista Universul Juridic nr. 4/2020 și Răzvan Horațiu Radu, *Epidemia SARS-CoV-2 și „Gâlceava” drepturilor omului*, Pro Lege nr. 3/2020.

³ Pentru mai multe detalii privind tipologia cauzelor cu care a fost sesizată Curtea, a se vedea www.echr.coe.int, *European Court of Human Rights, COVID-19 health crisis*.

II. Evoluție jurisprudențială

1. Prima cauză în care s-a ridicat în fața organismelor de la Strasbourg problema vaccinării a fost la mijlocul anilor '70 *Asociația Părinților/Marii Britanii*. Asociația în cauză, care reprezenta părinți ai căror copii au suferit prejudicii grave și durabile sau chiar au decedat ca urmare a vaccinării, a sesizat fosta Comisie a Drepturilor Omului pentru încălcarea art. 2 și 8 din Convenție care garantau dreptul la viață și dreptul la viață privată, menționând că autoritățile britanice au organizat campanii de vaccinare ale nou-născuților fără însă a informa părinții despre riscurile vaccinării. Comisia a respins ca nefondată plângerea sub aspectul încălcării dreptului la viață, apreciind că, deși au fost situații în care nu au existat contacte permanente între medicul de familie și cel responsabil cu vaccinarea care să permită evaluarea riscurilor acestui proces, totuși autoritățile britanice au pus în aplicare un sistem corespunzător de control și supraveghere în conformitate cu obligația de a respecta dreptul la viață ce reiese din art. 2 din Convenție.

În ceea ce privește capătul de cerere referitor la încălcarea dreptului la viață privată, prevăzut de art. 8 din Convenție, Comisia a apreciat că în speță era vorba de o campanie voluntară de vaccinare având scopul de a proteja sănătatea publică, fiind supusă în acest sens unui sistem de control destinat să minimizeze riscurile, fără să existe vreo obligativitate de vaccinare impusă din partea autorităților statale. În concluzie, nu a existat o ingerință în dreptul la viață privată, chiar dacă decizia luată de părinți nu s-a bazat pe o informare corespunzătoare referitoare la riscuri din partea statului⁴.

2. O altă cauză analizată de fosta Comisie a Drepturilor Omului a avut ca obiect o plângere a unor părinți referitoare la vaccinarea obligatorie a copiilor. Astfel, în cauza *Boffa ș.a./San Marino*, Comisia a analizat plângerea din perspectiva încălcării dreptului la viață, prevăzut de art. 2 din Convenție, a dreptului la libertate și siguranță, prevăzut de art. 5 din Convenție, a dreptului la viață privată prevăzut de art. 8 din Convenție, a libertății de gândire, de conștiință și religie, prevăzută de art. 9 din Convenție și a libertății de exprimare, prevăzută de art. 10 din Convenție, respingând-o sub aspectul tuturor capetelor de cerere.

Comisia a stabilit că nu se pune problema încălcării dreptului la viață, întrucât o intervenție precum vaccinarea nu reprezintă un pericol real în acest sens, mai ales că nici nu a fost adusă vreo dovadă care să susțină alegațiile. Comisia a apreciat că nu se impune nicio analiză din perspectiva art. 5 din Convenție întrucât acesta ocrotește persoanele împotriva privării ilegale de libertate, situație inexistentă în speță.

Comisia a apreciat însă că obligarea unei persoane de a urma un tratament medical sau de a se vaccina sub sancțiune, reprezintă o interferență cu dreptul la

⁴ www.echr.coe.int, Decizia din 12 iulie 1978, *Asociația X/Marii Britanii*.

respectarea vieții private prevăzut de art. 8 din Convenție. Această ingerință era însă proporțională cu scopul urmărit, cel de protejare a sănătății publice.

Comisia a apreciat că nu au fost încălcate nici libertatea de gândire, conștiință și religie protejată de art. 9 din Convenție, întrucât acest articol protejează, în special, sfera credințelor personale și religioase și actele legate strâns de acestea, fără a garanta întotdeauna și dreptul de a ne comporta în spațiul public în modul ghidat de o asemenea credință, iar obligativitatea vaccinării era aplicabilă tuturor persoanelor, indiferent de credință sau convingeri, și nici libertatea de exprimare sub aspectul dreptului de a recepționa informații, întrucât reclamanții au avut acces la opiniile expertului care au fost exprimate în litigiul intern⁵.

Având de analizat plângeri cu caracter asemănător, Curtea și-a cristalizat practica încă de la început, aplecându-se asupra lor din perspectiva art. 8 din Convenție ce garantează dreptul la viață privată.

3. În Hotărârea *Solomakhin/Ucrainei*, în care reclamantul s-a plâns că a fost vaccinat împotriva difteriei, dar dată fiind starea sa de sănătate, vaccinarea era contraindicată, Curtea a reiterat argumentul Comisiei din cauza Boffa și a subliniat că „vaccinarea obligatorie, ca tratament involuntar, reprezintă o interferență cu dreptul la respectarea vieții private, care include și integritatea fizică și psihică a unei persoane”⁶. În continuare, Curtea a apreciat că această interferență era prevăzută de lege, urmărea un scop legitim, respectiv protecția sănătății și era justificată de „necesitatea de a controla răspândirea bolilor infecțioase în regiune”⁷. Curtea nu a identificat neregularități în procedura de vaccinare cu excepția uneia minore, respectiv efectuarea operațiunii în afara camerei de vaccinare, și nici efecte secundare cu privire la sănătatea reclamantului. În baza acestor argumente, plângerea a fost respinsă⁸.

4. Ulterior, în cauza *Bayture ș.a./Turciei*, reclamanții s-au plâns că, urmare a administrării unui vaccin obligatoriu contra difteriei, tetanosului și poliomielitei, fiul lor a suferit paralizia piciorului. Analizând plângerea tot din perspectiva art. 8 din Convenție, Curtea a admis că, urmare a unei campanii de vaccinare ce are drept obiectiv eradicarea bolilor infecțioase, se poate produce un număr scăzut de accidente grave, ceea ce nu înseamnă că statul este culpabil pentru omisiunea luării tuturor măsurilor de protejare a persoanelor. Dat fiind că în cauză nu reiese că vaccinul ar fi fost administrat într-o manieră inadecvată, Curtea a respins plângerea ca fiind incompatibilă *ratione materiae* cu dispozițiile Convenției⁹.

5. Curtea și-a consolidat jurisprudența în materia vaccinării, odată cu Hotărârea Marii Camere *Vavricka ș.a./Republicii Cehe*, hotărâre pronunțată în plină

⁵ www.echr.coe.int, Decizia din 15 ianuarie 1998, Boffa și alți 13/San Marino.

⁶ www.echr.coe.int, Hotărârea din 15 martie 2012, Solomakhin/Ucrainei, par. 33.

⁷ *Ibidem*, par. 35-36.

⁸ *Ibidem*, par. 38-39.

⁹ www.echr.coe.int, Decizia din 12 martie 2013, Bayture ș.a./Turciei, par. 18-20, 27-31.

pandemie SARS-CoV-2, chiar dacă speța privește plângeri aduse la cunoștința Curții în anul 2015¹⁰. Această cauză are la bază sesizările mai multor cetățeni de origine cehă care vizează obligativitatea impusă copiilor lor de a fi vaccinați împotriva unor boli bine-cunoscute medicinei, în caz contrar riscând sancțiunea de a nu putea fi înscriși la instituțiile preșcolare sau sancțiune pecuniară aplicabilă părinților¹¹.

Prin urmare, speța are ca obiect nu analiza unei obligații directe de supunere a unei persoane la vaccinarea obligatorie, ci impunerea unei obligații indirecte, adică suportarea consecințelor legale pentru nesupunerea copiilor acestora la vaccinare, fie că vorbim de sancțiuni pecuniare, fie de refuzul înscrierii acestora la instituții preșcolare.

Analiza Curții a fost centrată, așa cum s-a stabilit și în cauzele analizate mai sus, pe modalitatea în care vaccinarea obligatorie interferează cu dreptul la viață privată.

Astfel, Curtea a constatat că obligația de vaccinare și eventualele consecințe în caz de refuz au o bază legală corespunzătoare în dreptul intern al Republicii Cehe, prevederi legale a căror accesibilitate și previzibilitate nu au fost puse în discuție și care urmăreau un scop legitim, respectiv protecția contra bolilor care puteau afecta grav sănătatea populației¹². În ceea ce privește necesitatea și proporționalitatea ingerinței, Curtea a stabilit că problemele care țin de sănătatea publică țin de marja de apreciere amplă a statului, care este mai bine plasat pentru a aprecia care îi sunt prioritățile și cum pot fi utilizate resursele societății în atingerea acestui scop¹³. În acest sens, Curtea a ținut cont de faptul că există un consens general printre statele părți la Convenție și organisme internaționale specializate că vaccinarea reprezintă o metodă eficace de combatere a maladiilor, vaccinul nu a fost administrat împotriva voinței reclamantilor, instituirea obligației de vaccinare reprezintă răspunsul autorităților cehe la nevoia socială imperioasă de protecție a sănătății individuale și publice de bolile aflate în discuție, precum și de protejare de orice trend descrescător în rata de vaccinare a copiilor. Fiind vorba de proceduri care priveau copiii, Curtea a ținut cont în analiza sa și de interesul superior al copilului, obiectivul în speță fiind ca fiecare copil să fie protejat prin imunizare împotriva bolilor grave, fie prin vaccinare, fie prin imunitate de grup realizabilă prin menținerea ratei crescute de vaccinare.

¹⁰ Pentru o analiză pe larg a acestei cauze, a se vedea <http://scientiamoralitas.education/scientia-moralitas-conference-proceedings-2/>, Titus Corlățean, *How compatible is the statutory child vaccination duty with article 8 of the European Convention on Human Rights?*, publicat în *Scientia Moralitas Conference Proceedings*, pp. 13-19.

¹¹ www.echr.coe.int, Vavricka ș.a./ Republicii Cehe, Hotărârea Marii Camere din 8 aprilie 2021, par. 158, 160.

¹² *Ibidem*, par. 263-272.

¹³ *Ibidem*, par. 274.

În atare condiții, dacă politica de vaccinare voluntară nu dădea rezultatele așteptate, vaccinarea obligatorie putea fi introdusă, în mod rezonabil, pentru a asigura un nivel corespunzător de protecție împotriva bolilor grave¹⁴.

În ceea ce privește proporționalitatea măsurii, Curtea a analizat mai întâi caracteristicile relevante ale sistemului național și apoi intensitatea ingerinței imputate în exercițiul dreptului la viață privată al reclamantilor.

Conform primului criteriu, reiese că obligația de vaccinare era impusă pentru zece boli față de care comunitatea științifică o considera efectivă și sigură, obligativitatea nu era absolută, permițând excepții pe motive de conștiință sau de contraindicații, ce puteau fi analizate de la caz la caz, sancțiunea pecuniară pentru nevaccinare era moderată, iar neadmiterea copiilor la grădiniță avea un caracter protector și nu punitiv. În plus, legislația prevedea și garanții procedurale (remedii administrative și judiciare, inclusiv posibilitatea de a obține reparații pentru atingeri aduse sănătății), nu existau dubii privind integritatea și transparența procesului de elaborare a politicilor în materie, iar în ceea ce privește siguranța, deși era recunoscută și existența riscului la adresa sănătății unei persoane, au contat măsurile preventive luate înainte de vaccinare, inclusiv monitorizarea siguranței persoanelor și verificarea individuală a posibilelor contraindicații.

În ceea ce privește cel de-al doilea criteriu, Curtea a ținut cont de faptul că amenda aplicată primului reclamant nu a fost excesivă, iar măsura nu a avut repercusiuni asupra educației copiilor săi. Referitor la ceilalți reclamanti, deși excluderea de la grădiniță reprezenta pierderea unei oportunități importante de dezvoltare a personalității și de învățare, totuși aceasta a fost consecința opțiunii părinților lor de a nu-i vaccina, iar consecințele erau limitate în timp pentru că admiterea la școală nu mai era condiționată de obligația de vaccinare¹⁵.

Pe cale de consecință, plângerea reclamantilor a fost respinsă, măsurile contestate fiind considerate proporționale, autoritățile cehe acționând în limitele amplei marjei de apreciere pe care o aveau¹⁶.

În ceea ce privește plângerea reclamantilor sub aspectul altor capete de cerere precum art. 2, 6, 9, 13 și 14 din Convenție și a art. 2 din Primul Protocol adițional, Curtea fie le-a respins *de plano* fără să le examineze, fie ca fiind incompatibile *ratione materiae* cu dispozițiile Convenției, cum a fost cazul capătului de cerere referitor la libertatea de gândire, conștiință și religie, unde argumentul esențial a fost că reclamantii nu au argumentat de ce opinia lor critică despre vaccinare era suficient de convingătoare, serioasă, coerentă și importantă încât să constituie o convingere sau o credință care să facă aplicabile dispozițiile art. 9¹⁷.

¹⁴ *Ibidem*, par. 277-289.

¹⁵ *Ibidem*, par. 290-309.

¹⁶ *Ibidem*, par. 310-311.

¹⁷ *Ibidem*, par. 313-347.

6. Recent, Curtea a avut ocazia să se pronunțe și într-o cauză care ridică problema obligativității vaccinării împotriva virusului SARS-CoV-2. În decizia dată în cauza *Zambrano/Franței*, Curtea a respins plângerea introdusă de un profesor universitar francez ca inadmisibilă pentru neepuizarea căilor de recurs intern și pentru caracterul ei abuziv. Curtea a reținut că reclamantul care contesta măsurile legislative luate de statul francez, printre care și introducerea unui pașaport sanitar ce prevedea printre altele și dovada vaccinării pentru anumite categorii de persoane sau pentru accesul în anumite locuri sau la anumite activități, nu a utilizat căile de atac pe care le avea la îndemână în dreptul francez înainte de a sesiza Curtea. În plus, plângerea a fost considerată abuzivă, întrucât reclamantul a intenționat să submineze în mod deliberat mecanismul Convenției și funcționarea Curții prin abordarea avută în strategia sa judiciară instigând zeci de mii de potențiali reclamanți să completeze o cerere standardizată de sesizare a Curții în scopul blocării și paralizării funcționării acesteia pentru a o forța să negocieze cu ei, această abordare fiind contrară dreptului la recurs individual garantat de convenție¹⁸.

O dată cu această plângere, Curtea a respins și alte 18000 de plângeri cu un caracter identic¹⁹.

III. Concluzii

Din analiza jurisprudenței organelor de la Strasbourg referitoare la problematica vaccinării, dezvoltată într-o perioadă de peste 40 de ani, chiar dacă aceasta nu este prea bogată, pot fi desprinse o serie de concluzii relevante ce pot fi avute în vedere și în cauzele ce urmează a fi soluționate în contextul actualei pandemii.

În primul rând, reiese în mod neîndoielnic că problematica vaccinării, fie ea obligatorie sau voluntară, ține de domeniul de aplicare al dreptului la viață privată a persoanei, așa cum este garantat de art. 8 din Convenție și reprezintă o ingerință în acest drept. Indiferent dacă politica de vaccinare a unui stat este voluntară sau obligatorie, este necesar ca ea să aibă o bază legală în dreptul intern și un obiectiv clar, protejarea sănătății publice sau a drepturilor altor persoane. În materia sănătății publice, Curtea recunoaște o largă marjă de apreciere statelor care sunt libere să ia o paletă largă de măsuri în ceea ce privește atingerea acestui obiectiv. Prin urmare, analiza Curții s-a concentrat pe necesitatea și proporționalitatea unor asemenea măsuri, fiind mult mai riguroasă în cazul existenței unei legislații care prevedea obligativitatea vaccinării. Proporționalitatea este analizată prin punerea în contrapartidă a interesului general cu cel individual iar, în ipoteza obligativității vaccinării, analiza Curții se apleacă în concret atât asupra organizării sistemului național de vaccinare, cât și asupra situației concrete a celui ce reclamă încălcarea

¹⁸ www.echr.coe.int, Decizia din 7 octombrie 2021, *Zambrano/Franței*, par. 23-38.

¹⁹ *Ibidem*, par. 20-21.

drepturilor, a impactului pe care o măsură luată la nivel național l-a avut asupra acestuia. Cauza Vavricka, în special, arată că instanța de la Strasbourg acordă o atenție deosebită tuturor detaliilor precum: existența unor recomandări științifice, a unei legislații clare, a unor garanții, posibilitatea de informare asupra riscurilor aferente, riscuri pe care, într-o anumită măsură, Curtea nu le exclude, prevederea unor cazuri de exceptare de la această obligație, posibilitatea analizei situației fiecărui individ de la caz la caz înainte de administrarea vaccinului, natura și severitatea sancțiunilor, interesul superior al minorului dacă măsura îl privește și pe acesta etc.

Așadar, Curtea admite posibilitatea introducerii obligativității vaccinării dacă sunt respectate condițiile susmenționate iar vaccinurile sunt recomandate în baza unor studii științifice, fiind acceptate în acest sens la nivel internațional.

În al doilea rând, deși nu avem încă o jurisprudență consolidată, Curtea a respins până acum analiza problematicii vaccinării din perspectiva altor drepturi garantate de Convenție, precum dreptul la viață, interdicția torturii, dreptul la libertate și siguranță, libertatea de gândire, conștiință sau religie, libertatea de exprimare sau dreptul la nediscriminare. Aceasta nu înseamnă ca dacă vor apărea motive noi și serioase care să fundamenteze asemenea capete de cerere, Curtea le va respinge *de plano*. Totuși, o anume reticență jurisprudențială cu privire la alte capete de cerere decât cele referitoare la dreptul la viață privată poate fi remarcată. Este adevărat că până acum, Curtea a analizat vaccinarea obligatorie nu din perspectiva vaccinării cu forța, ceea ce ar fi putut într-adevăr ridica probleme legate de aplicabilitatea altor drepturi prevăzute de Convenție, ci mai degrabă din aceea a consecințelor indirecte, a sancțiunilor ce pot surveni în caz de nevaccinare (aplicarea unei amenzi, interzicerea accesului la grădiniță etc.).

În al treilea rând, reiese foarte clar din abordarea Curții în cauza Zambrano că reclamanții sunt încurajați să își exercite dreptul la acțiune la nivel național și să o facă cu bună-credință. Prin urmare, este acordată o mare încredere aprecierii instituțiilor existente la nivel intern în a căror responsabilitate este lăsată aprecierea respectării drepturilor garantate de Convenție în asemenea situație.

Pe de altă parte, în contextul actualei pandemii, Curtea nu a rămas spectator și a decis comunicarea către guvernele statelor părți la Convenție a unor cauze, acolo unde nu existau vădite motive de inadmisibilitate și unde problemele invocate merită atenția necesară, de exemplu, cauzele Thevenon/Franței ce are ca obiect impunerea obligației de vaccinare pentru un pompier francez, sub sancțiunea încetării raporturilor de muncă sau Magdic/Croației ce are ca obiect plângerea unui cetățean croat referitoare la măsurile restrictive luate de autorități pentru a împiedica răspândirea virusului COVID-19²⁰.

²⁰ A se vedea, în acest sens www.echr.coe.int, cauzele aflate în lucru prezentate de *European Court of Human Rights, COVID-19 health crisis*.

Nu este însă exclus ca în viitor să avem decizii ale Curții și din perspectiva altor plângeri care să pună în discuție încălcarea unor drepturi de către statele părți prin neluarea tuturor măsurilor necesare, în contextul pandemiei, pentru a proteja viața sau integritatea fizică și psihică a unei persoane sau pentru neefectuarea unei anchete efective, obligație procedurală ce incumbă statelor în baza art. 2 și 3 din Convenție.

Discuția va rămâne deschisă și, în mod cert, Curtea va avea ocazia să dea și alte hotărâri în următorii ani în numeroase alte cauze generate de criza sanitară actuală, în sens larg, dar și în mod specific asupra unor plângeri referitoare la vaccinarea voluntară sau obligatorie.